

СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧА ОСВІТА УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ : СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ, СТРУКТУРА

У статті проаналізовано нормативно-правові документи, погляди науковців та подано авторське трактування понять «суспільствознавча освіта», «шкільне суспільствознавство» та «суспільствознавча компетентність». Розкрито сутність згаданих понять, висвітлено їхнє змістове наповнення, ієрархію, структуру, взаємозв'язок між ними тощо.

Визначено, що суспільствознавча освіта учнів з інтелектуальними порушеннями – це процес підготовки особистості на основі змісту суспільних і соціальних наук до умов життя в людському середовищі шляхом формування у неї знань про суспільні явища, процеси й тенденції, знаходження способів розв'язання нею суспільних проблем, прищеплення їй загальнолюдських і загальнонаціональних цінностей. Шкільне суспільствознавство учнів з інтелектуальними порушеннями висвітлено як конструкт з декількох шкільних дисциплін, які формують у дітей уявлення про політичні, економічні, соціальні та духовні аспекти життя людської спільноти.

У статті детально розкрито сутність суспільствознавчої предметної компетентності учнів з інтелектуальними порушеннями, як інтегрованої здатності, набутої у процесі вивчення в межах освітньої галузі «Суспільствознавство» окремих навчальних предметів протягом навчання в спеціальній школі.

Ключові слова: *суспільствознавча освіта, шкільне суспільствознавство, суспільствознавча компетентність.*

The article analyzes the normative legal documents, the opinions of scholars and provides author's interpretation of the concepts of «social science education», «school social science» and «social science competence». The essence of the mentioned concepts is revealed, their content, hierarchy, levels, structure, interrelation between them etc. are revealed.

It has been determined that social science education is a process of personality preparation based on the content of social and social sciences to living conditions in the human environment by forming knowledge of it about social phenomena, processes and tendencies, finding ways to solve social problems of it, instilling universal human and national values. There are several levels of social

science education in Ukraine, namely: the first one is the education of the school social science, the purpose of which is to enrich students with the fundamental, basic knowledge about society and the state. The second level – intermediate, it involves social studies courses, which are studied in high schools of higher education and provide some specialization in the training of graduates. The third level – the highest – it is university social science education.

A significant place in the work is devoted to the study of several school disciplines that form students in their perception of the political, economic, social and spiritual aspects of the life of the human community.

The article reveals the essence, functions and content of sociolinguistic competences: industry, interdisciplinary and substantive. The branch of social sciences is a competent definition of the integrated ability acquired by a student during the entire period of schooling in the process of mastering the academic disciplines of the educational field «Social Science» in accordance with state standards.

Interpersonal competence is the ability of the student to apply to the interdisciplinary range of problems of knowledge, skills, modes of activity and attitudes that belong to a certain range of educational subjects and educational fields. Subject competence – this is an integrated ability acquired by a student in the process of studying within the educational field «Social Science» of separate educational subjects (according to the state standards) during study in primary, basic and high school.

***Key words:** social science education, school social science, social science competence.*

Постановка проблеми. Суспільно-політичні, економічні та культурні перетворення, що відбуваються в наш час в українській державі відкривають нові можливості для реформування освіти на основі гуманізації. Завдяки гуманізації створюються умови для формування особистості учня з інтелектуальними порушеннями, усвідомлення себе патріотом і громадянином держави. У сучасній українській школі, саме освітня галузь «Суспільствознавство» покликана забезпечувати реалізацію можливостей розвитку дитини як вільної особистості, з почуттям власної гідності та поваги до людей та їх прав, здатної за допомогою набутих ключових та галузевих компетентностей ефективно самореалізовуватися в сучасному багатоманітному глобалізованому світі та брати участь у житті власної держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження суспільствознавства як педагогічної проблеми здійснювалося у різних напрямках й характеризується багатомірністю й неоднозначністю контексту численних теорій та підходів: у методологічному аспекті науковцями розроблено теоретичні засади модернізації змісту суспільствознавчої освіти в середній та вищій школі України (Н. Гупан, Н. Дівінська, Н. Дем'яненко, Г. Лесик, О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Онкович, Л. Пироженко, О. Пометун, А. Приходько, Т. Ремех, Т. Самоплавська, В. Скиба, І. Смагін та інші); у методичному аспекті досліджено проблеми методики викладання суспільствознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах країни, впроваджено нові педагогічні технології навчання студентів, враховуючи їхній сучасний аксіологічний зміст (Г. Бадірьян, В. Білоус, В. Боголюбов, А. Булда, Т. Васильчук, Л. Горюнова, Б. Гуз, Л. Єременко, О. Желіта, О. Журавка, М. Кларін, Н. Клочко, Ж. Малахова, Н. Макогон, А. Нікора, Л. Рябовол, В. Тарасенко, О. Федорчук, В. Ципко, П. Шляхтун та інші); окремі аспекти шкільного суспільствознавства вивчалися В. Арешонковим, Р. Арцишевським, К. Бахановим, Н. Бібік, М. Докторович, О. Дятловою, Н. Захарова, Т. Кузьміч, О. Кучер, Ф. Левітасом, О. Пометун, О. Салатою, С. Терно та Г. Фрейманом; змістове наповнення суспільствознавчих дисциплін, формування відповідних учнівських компетентностей, як і компетентнісний підхід у суспільствознавчій освіті, були предметом дослідження у працях Р. Євтушенко, Т. Ладиченко, О. Мокрогуза, А. Нікори, Т. Смагіної, А. Старєвої та О. Турянської.

Вочевидь, у дослідженнях науковців можемо виділити бінарний підхід у визначенні поняття «суспільствознавство». Однак, вчені одностайні у тому, що це надзвичайно складна галузь наукового пізнання, яка забезпечує набуття конкретно-наукових знань, де людина і суспільство відображаються в їх цілісному взаємозв'язку. Змушені констатувати, що на сьогодні практично відсутні дослідження у яких були б зроблені спроби узагальнити

існуючі наукові розвідки з позицій різноманітних теорій та концепцій та визначити їхнє структурне й змістове наповнення.

Метою статті є висвітлення найбільш важливих понять освітньої галузі «Суспільствознавство», їхньої структури, функціонального призначення та змістового наповнення. Для досягнення мети нами поставлено наступні завдання: аналіз відповідної психолого-педагогічної літератури; визначення сутності понять «суспільствознавча освіта», «шкільне суспільствознавство», «суспільствознавча компетентність»; висвітлення ієрархії суспільствознавчої компетентності (галузевої, міжпредметної та предметної) учнів з інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи поняття «суспільствознавча освіта» варто зазначити, що під терміном «освіта» ми розуміємо процес інтелектуальної підготовки особистості до умов життя в суспільстві шляхом засвоєння нею систематизованих знань, умінь, навичок, поглядів і переконань. Також це поняття вказує на підсумок процесу навчання – його кінцевий результат.

У енциклопедичних джерелах педагогічного профілю визначення поняття «суспільствознавча освіта» подається як освіта, що орієнтує на забезпечення самовизначення особистості, створення умов для її реалізації, сприяє розвитку громадянського суспільства (сукупності історично складених форм сумісної діяльності людей), закріпленню й удосконаленню правової держави. Базовими для суспільствознавчої освіти є суспільствознавчі науки: соціальна філософія, політологія, етика, соціальна психологія, соціологія, економічна теорія тощо.

В. Арешонков у своєму дослідженні трактує зазначене поняття як освіту, що на основі змісту суспільних і соціальних наук соціалізує особистість відповідно до державного (суспільного) замовлення, формалізованого в навчальних програмах, шляхом формування відповідних знань, умінь, навичок і ставлень у процесі вивчення суспільствознавчих предметів.

Ш. Садиков здійснюючи аналіз суспільствознавчої освіти виділяв її рівні, а саме шкільний та вузівський. Шкільна суспільствознавча освіта допомагає учневі успішно орієнтуватися в соціальній реальності, набуваючи досвіду освоєння основних соціальних ролей (члена сім'ї, громадянина, виборця, власника), ідеалів і цінностей демократичного суспільства та патріотизму. Вузівська суспільствознавча освіта формує у студента загальнолюдські цінності, в основі яких лежать милосердя, співчуття, правосвідомість, дружба, співробітництво, партнерство тощо.

Дослідник підкреслював значимість цієї освіти на сучасному етапі розвитку соціуму, її впливі на формування цілісного світогляду, що передбачає новий спосіб мислення і дій людини, яка знає, розуміє суспільство та вміє жити в сучасному світі з його різноманітним культур і способів життя. За автором, важливість суспільствознавчої освіти відображається в сітці відведених на її вивчення годин у загальноосвітніх навчальних закладах, використанні предметів цієї галузі при вступі до ВНЗ та вивченні низки суспільствознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах.

Подібні погляди знаходимо у В. Ципко, яка досліджуючи університетську суспільствознавчу освіту, відокремлювала її від шкільної. Науковець вказувала на необхідність переходу дисциплін соціально-гуманітарного циклу ВНЗ від зайвої ідеологізації до побудови їх на основі загальнолюдських цінностей та національних українських традицій.

Диференційований підхід до суспільствознавчої освіти відстоював В. Скиба, який виокремлював декілька її рівнів, зокрема: перший – це шкільна суспільствознавства освіта, мета якої полягає у збагаченні учнів фундаментальними, базовими знаннями про суспільство і державу. Другий рівень – проміжний, він охоплює суспільствознавчі курси, які вивчаються у середніх навчальних закладах підвищеного типу і передбачають певну спеціалізацію у підготовці випускників. Третій рівень – найвищий – це вузівська суспільствознавча освіта, яка включає значну кількість різноманітних навчальних курсів спрямованих на ознайомлення студентів із

суспільством у його найрізноманітніших вимірах, сферах, явищах, процесах, рівнях, етапах, формах, різновидах тощо [Скиба, 1997: с. 44].

Аналіз науково-педагогічних джерел дозволяє дійти висновку, що суспільствознавча освіта – це процес підготовки особистості на основі змісту суспільних і соціальних наук до умов життя в людському середовищі шляхом формування у неї знань про суспільні явища, процеси й тенденції, знаходження способів розв'язання нею суспільних проблем, прищеплення їй загальнолюдських і загальнонаціональних цінностей.

Суспільствознавча освіта в Україні складається із двох рівнів, диференціюючись на вузівську та шкільну. Перша покликана формувати гармонійно розвинену, суспільно активну молоду людину – громадянина України, а шкільна суспільствознавча освіта повинна забезпечувати первинні моральні та оцінні поняття і уявлення в учнів про соціум, розвивати відповідні уміння та навички, формувати у них світоглядну поведінку, готувати школярів до суспільного життя і праці.

Вважаємо за необхідне більш детально зупинитися на визначенні поняття «шкільне суспільствознавство» як окремого рівня суспільствознавчої освіти України.

В. Власов, Ю. Войцеховський, В. Кришмарел, Ю. Малієнко, Т. Мацейків, П. Мороз, Т. Ремех, В. Поздняков, О. Пометун, А. Приходько, Г. Сєрова, Т. Чубукова пропонують підхід, згідно з яким шкільне суспільствознавство визначається як комплекс навчальних дисциплін, покликаних закласти в свідомості учня основи філософського, культурологічного, правового, економічного, політологічного, громадянознавчого та інших відгалужень знань, кожне з яких має свій предмет вивчення, свої специфічні моральні, інтелектуальні, інформаційні засоби впливу на учнів.

Т. Бакка розглядала шкільне суспільствознавство як поліпредметну категорію, що репрезентує багатогранну галузь знань, поєднує низку навчальних дисциплін, за кожною з яких стоїть певна наука. На думку

вченої, такий стан створює труднощі для концептуалізації навчального суспільствознавства, адже пріоритетні напрямки цієї галузі віддзеркалюються у великій та різноманітній за своєю структурою й змістом низці шкільних предметів.

Головною функцією шкільного суспільствознавства дослідниця вбачала у забезпеченні належної соціалізації молодого покоління, формуванні у нього системи загальнолюдських, національних та особистісних цінностей і ціннісних орієнтацій, можливостей до свідомого вибору молодою людиною моделей поведінки, що відповідають потребам і викликам молодої української держави, демократії та інформаційного суспільства [Бакка, 2007: с. 15].

Досліджуючи змістові аспекти шкільного суспільствознавства, О. Кишенкова розглядала його як комплекс знань, що відображає основні об'єкти вивчення: суспільство в цілому, соціальні відносини, політику та духовно-моральну сферу. Всі зазначені змістові компоненти тісно взаємопов'язані між собою і відображені в навчальних предметах сучасної школи.

На думку С. Терно, шкільне суспільствознавство – це низка навчальних дисциплін в основу яких покладено індивідуальні, групові та громадські інтереси й потреби людей, що відображають усі сфери життя суспільства: політичну, економічну, соціальну та духовну.

У межах розробленої В. Скибою концепції викладання суспільствознавчих дисциплін, науковець визначає шкільне суспільствознавство як багатотипний навчальний предмет. Ним було виділено три типи: монопредметні, діапредметні та поліпредметні. За автором, монопредметні – це навчальні дисципліни які вказують на те, що межі цієї теоретичної системи обмежуються предметом однієї науки; діапредметні – віддзеркалюють синтез предметних сфер двох наук; поліпредметні – навчальні дисципліни в яких окреслюються предметні поля трьох і більше наук.

Концептуальний підхід В. Скиби передбачає формування в учнів на уроках шкільного суспільствознавства знань про суспільство, яке повинно охоплювати найбільш головні, загально визнані сфери життєдіяльності соціуму, крізь які неминуче пролягатиме життєвий шлях випускників. На переконання науковця, це повинно стосуватися ідейно-світоглядної (інформаційної), економічної, соціальної, етично-нормативної, культурної та політичної сфер суспільного буття. За автором, головними завданнями в реалізації пріоритетних напрямків шкільного суспільствознавства є формування у школярів розвинених морально-інтелектуальних якостей, цивілізованих стандартів поведінки, утвердження гуманістичних правил і норм життя в суспільстві тощо [Скиба, 1997: с. 45].

З. Возна розглядала шкільне суспільствознавство через призму компетентнісного підходу в сучасній освіті. На її думку, навчальні предмети суспільствознавчого змісту спрямовані на формування в учнів здатності використовувати здобуті знання та розв'язувати життєві проблеми різної складності в умовах сучасного багаточинникового соціально-політичного, ринково-економічного та інформаційно-комунікаційного насиченого простору. За автором, поняття «шкільне суспільствознавство» – це низка навчальних предметів з інтегрованим змістом які покликані формувати здатність особистості на основі комплексу знань про суспільство, різних форм індивідуального та суспільного досвіду пояснювати та об'єктивно оцінювати суспільні відносини, явища та процеси, вирішувати та впорядковувати взаємовідносини у системі людина-людина, людина-суспільство, людина-природа.

Як бачимо, трактування поняття «шкільне суспільствознавство» зберігає свою актуальність і донині. Переважна більшість науковців схиляються до думки, що досліджуване поняття є конструктом з декількох шкільних дисциплін, які формують в учнів уявлення про політичні, економічні, соціальні та духовні аспекти життя людської спільноти. У контексті нашої роботи, поняття «шкільне суспільствознавство» ми

розуміємо як комплекс навчальних предметів, спрямованих на формування в школярів найбільш важливих філософських, культурологічних, правових, економічних, політологічних, громадянознавчих знань, умінь і навичок.

Відповідно до Державного стандарту, у процесі опанування навчальних предметів освітньої галузі «Суспільствознавство здійснюється формування суспільствознавчої компетентності – галузевої, міжпредметної та предметної.

Суспільствознавча галузева компетентність – це інтегрована здатність, яка набувається учнем протягом усього періоду навчання в школі в процесі опанування навчальних предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» відповідно до змістових ліній Державних стандартів.

Суспільствознавча галузева компетентність складається з міжпредметних і предметних компетентностей. За Державним стандартом, міжпредметна компетентність – це здатність учня застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і освітніх галузей. Міжпредметна компетентність може формуватися предметами однієї галузі (внутрішньогалузева) і кількох галузей (міжгалузева).

Предметна компетентність – це набутий учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань. Відповідно, суспільствознавча предметна компетентність – це інтегрована здатність, набута учнем у процесі вивчення в межах освітньої галузі «Суспільствознавство» окремих навчальних предметів (відповідно до змістових ліній державних стандартів) протягом навчання в школі.

Щодо предметної суспільствознавчої компетентності, то вона буде вважатися нами як набутий учнем досвід пов'язаний із засвоєнням, розумінням і застосуванням здобутих знань, умінь і навичок у процесі вивчення окремого навчального предмета освітньої галузі «Суспільствознавство». Ця компетентність може бути розширена та

поглиблена на елективних і факультативних курсах суспільствознавчого змісту.

І. Смагін пропонує для диференціації суспільствознавчої галузевої компетентності вважати критерієм змістові лінії навчальних дисциплін. Автор виокремлював історичний та суспільствознавчий компоненти. Історичний компонент – це комплексна здатність учня відтворювати минулу й сучасну соціальну дійсність. Суспільствознавчий компонент – це здатність школяра відображати суспільну дійсність у всіх її проявах (соціальних, політичних, економічних, правових, культурних стосунках і місця та ролі в них людини) [Смагін, 2014: с. 40].

Аналіз попередніх робіт дає можливість виокремити ще один критерій диференціації досліджуваного поняття – етапність формування в дітей з інтелектуальними порушеннями суспільствознавчої галузевої компетентності. За ним можна виділити два етапи: перший – етап початкової школи, на якому відбувається формування знань, умінь, навичок, мотивів, інтересів, ціннісного досвіду на основі навчального предмету «Я у світі» у 3-4 класах; другий – етап основної школи, на якому відбувається формування знань, умінь, навичок, мотивів, інтересів, ціннісного досвіду на основі історичних та суспільствознавчих навчальних предметів у 5-9 (10) класах.

Таким чином, структурно суспільствознавчу галузеву компетентність можна диференціювати за змістовими лініями та етапами їх формування в учнів.

У ієрархічному відношенні найнижчою серед суспільствознавчих компетентностей є предметна. За А. Старєвою, вона структурно складається із декількох компонентів, основними дескрипторами яких є: ціннісно-змістові установки (мотиви, прагнення, бажання, потреби, інтереси, устремління); особистісні ставлення до компетентності (важливість, значущість, істотність); знання (обізнаність, розуміння); уміння, досвід (володіння, навички застосування, використання); емоційно-вольові регуляції (задоволення, задоволення від дотримання правил, норм, прояв власної

ініціативи, контроль власної поведінки при прояві певної компетентності) [Старева, 2013: с. 27].

3. Вона пропонує зазначені компоненти перегрупувати у три структурних блоки: когнітивний, операційно-діяльнісний та мотиваційно-ціннісний. Зміст когнітивного компоненту вчена розуміє як знання, що дозволяють моделювати та закріплювати в поведінковому комплексі зразки ефективної комунікації та конструктивної взаємодії у різних сферах суспільної діяльності. Зміст операційно-діялісного компонента, на думку дослідниці, визначають навички практичної соціальної комунікації, досвід прояву компетентності у різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях. Мотиваційно-ціннісний компонент виражає готовність особистості до соціально-відповідальної поведінки, успішної соціальної взаємодії, яка базується на індивідуальних та суспільних нормах і цінностях [Людина і світ..., 2015: с. 70].

На думку М. Голованя, структуру суспільствознавчої предметної компетентності необхідно визначати через призму структури особистості, тому дослідник виділяв:

а) мотиваційно-спонукальний компонент, який забезпечує умови розвитку людини і набуття нею зрілої форми думок, мотивів, цінностей, спрямованості особистості, яка прагне самоствердитися у власній діяльності, реалізувати творчий потенціал, проявити свої здібності, набути авторитету тощо;

б) гностичний компонент, покликаний активізувати пізнавальну та інтелектуальну діяльність особи, що виявляється в інтересі і засвоєнні особою накопичених людством знань, розширенні особистістю кругозору, ерудиції, освіченості націлених на перспективний розвиток;

в) діяльнісний компонент, який відбиває отримані людиною знання в практичній діяльності у вигляді умінь і навичок;

г) емоційно-вольовий компонент, що підкреслює здатність особи до вольових напружень, мобілізації своїх сил у подоланні труднощів у процесі

пізнавальної або професійної діяльності, наполегливості, витривалості та стриманості;

д) ціннісно-рефлексивний компонент, який свідчить про оцінне відношення та усвідомлення особистістю свого знання, поведінки, морального кодексу, інтересів і мотивів тощо;

е) комунікативний компонент, що відображає комунікабельність, відкритість до спілкування і збагачення у процесі міжособистісної взаємодії [Головань, 2008: с. 27].

За даними М. Голованя існує тісний зв'язок функцій із внутрішньою структурою компетентності. Науковець наголошував на тому, що ступінь сформованості функцій залежить від рівня сформованості відповідних елементів компетентності. Відповідно до концепції М. Голованя, нами виділено:

а) ціннісно-орієнтаційну функцію, яка відображає стан сформованості у школярів відповідних цінностей, потреб і орієнтацій;

б) мотиваційну функцію, яка висвітлює сукупність внутрішніх і зовнішніх сил, що спонукають учня до певного виду діяльності;

в) когнітивну функцію, яка розкриває рівень засвоєння особою знань з певного навчального предмета, характеризує здатність учня розуміти, пізнавати, вивчати, усвідомлювати і переробляти зовнішню інформацію;

г) діяльнісну функцію, яка знаходить своє вираження в умінні в практичній сфері позитивно вирішувати проблемні ситуації;

д) комунікативну функцію, яка полягає в міжособистісній взаємодії, що веде до обміну інформацією у сучасному суспільстві.

е) емоційно-вольову функцію, яка передбачає свідоме регулювання школярем власної діяльності пов'язаної з подоланням внутрішніх і зовнішніх перешкод.

Отже, суспільствознавча предметна компетентність учня з інтелектуальними порушеннями виконує ціннісно-орієнтаційну, мотиваційну, когнітивну, діяльнісну, комунікативну та емоційно-вольову

функції. Варто зазначити, що системоутворюючою функцією суспільствознавчої предметної компетентності, на нашу думку, є діяльнісна, оскільки саме вона розкриває уміння особистості розв'язувати проблеми в певній сфері, проектувати власну діяльність, яка вирізняється якістю та результативністю.

Висновки. Можна констатувати, що вивчення суспільствознавства з різних аспектів зумовило появі низки концепцій у дослідженні цього феномену. Узагальнюючи численні теорії і підходи у галузі суспільствознавства як сукупності наукових знань та як поліпредметної навчальної дисципліни, ми вважаємо, що суспільствознавча освіта дітей з інтелектуальними порушеннями – це процес підготовки особистості на основі змісту суспільних і соціальних наук до умов життя в людському середовищі шляхом формування у неї знань про суспільні явища, процеси й тенденції, знаходження способів розв'язання суспільних проблем, прищеплення загальнолюдських і загальнонаціональних цінностей. Відповідно до державного замовлення, суспільствознавча освіта в Україні представлена в типових навчальних планах, навчальних програмах, підручниках, посібниках тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Бакка, 2007* – Бакка Т. Шкільне суспільствознавство : традиції та методи новації / Т. Бакка // Історія в школах України. – 2007. – № 5. – С. 13–17.
- Людина і світ..., 2015* – Людина і світ з методикою викладання : державний екзамен : методичний посібник для студентів історичного факультету денної та заочної форми навчання / укладач З. О. Возна. – Умань : ФОП Жовтий, 2015. – 148 с.
- Головань, 2008* – Головань М. С. Компетенція і компетентність : досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С 23–30.

- Скиба, 1997* – Скиба В. Суспільствознавчі дисципліни : концепція викладення / В. Скиба // Рідна школа. – 1997. – № 9. – С. 41-47.
- Смагін, 2014* – Смагін І. І. Суспільствознавча компетентність учнів : поняття, зміст, структура / І. І. Смагін // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 4. – С. 39–44.
- Старєва, 2013* – Старєва А. М. Теоретичний аналіз формування предметно-методичної компетентності майбутнього вчителя суспільствознавства при переході на ступеневу вищу педагогічну освіту / А. М. Старєва // Педагогічний альманах. – 2013. – Вип. 19. – С. 200–206.

REFERENCES

- Bakka, 2007 – Bakka T. Shkilne suspilstvoznavstvo : tradytsii ta metody novatsii / T. Bakka // Istoriiia v shkolakh Ukrainy. – 2007. – № 5. – S. 13–17.
- Liudyna i svit..., 2015 – Liudyna i svit z metodykoiu vykladannia : derzhavnyi ekzamen : metodychnyi posibnyk dlia studentiv istorychnoho fakultetu dennoi ta zaochnoi formy navchannia / ukladach Z. O. Vozna. – Uman : FOP Zhovtyi, 2015. – 148 s.
- Holovan, 2008 – Holovan M. S. Kompetentsiia i kompetentnist : dosvid teorii, teoriia dosvidu / M. S. Holovan // Vyshcha osvita Ukrainy. – 2008. – № 3. – S 23–30.
- Skyba, 1997 – Skyba V. Suspilstvoznavchi dystsypliny : kontseptsiiia vykladennia / V. Skyba // Ridna shkola. – 1997. – № 9. – S. 41-47.
- Smahin, 2014 – Smahin I. I. Suspilstvoznavcha kompetentnist uchniv : poniattia, zmist, struktura / I. I. Smahin // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. – 2014. – Vyp. 4. – S. 39–44.
- Starieva, 2013 – Starieva A. M. Teoretychnyi analiz formuvannia predmetno-metodychnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia suspilstvoznavstva pry perekhodi na stupenevu vyshchu pedahohichnu osvitu / A. M. Starieva // Pedahohichniy almanakh. – 2013. – Vyp. 19. – S. 200–206.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Косенко Юрій Миколайович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти навчально-наукового Інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Домашня адреса: 40034, Сумська обл., м. Суми, вул. Інтернаціоналістів, б. 41, кв. 40; м. т. 0508387818; електронна пошта: kosenko75@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2723-2031>

Kosenko Yuriy – candidate of Pedagogics, Senior Lecturer, The Department of Special and Inclusive Education, Anton Makarenko Sumy State Pedagogic University, Sumy, Ukraine

40034, Ukraine, Sumy, Internacjonalistiv Street 41/40
0508387818; kosenko75@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2723-2031>